

СЕКЦІЯ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346:347

ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ ПРОДАЖУ ЦІЛІСНОГО МАЙНОВОГО КОМПЛЕКСУ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Гахраманов І.К., студент
юридичного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена аналізу етапів процедури продажу цілісного майнового комплексу господарського товариства та виявленню найбільш істотних проблем, з якими можуть зіштовхнутися учасники відносин щодо відчуження ЦМК.

Ключові слова: цілісний майновий комплекс, підприємство як єдиний майновий комплекс, активи, виробництво, бухгалтерський облік.

Статья посвящена анализу этапов процедуры продажи целостного имущественного комплекса хозяйственного общества и выявлению наиболее существенных проблем, с которыми могут столкнуться участники отношений касательно отчуждения ЦИК.

Ключевые слова: целостный имущественный комплекс, предприятие как единый имущественный комплекс, активы, производство, бухгалтерский учет.

Nakhramanov I.K. PROCEDURAL ASPECTS OF SALE OF AN INTEGRAL ASSET COMPLEX OF A COMPANY

The article is devoted to the analysis of procedural stages of sale of an integral asset complex of a company and eliminating of the most significant problems which may be faced by the participants of relations considering disposal of IAC.

Key words: integral asset complex, enterprise as an integral asset complex, assets, production, accounting.

Постановка проблеми. Як відомо, метою комерційного підприємства є максимізація прибутку. Задля отримання такого прибутку необхідно здійснювати певну діяльність, результати якої мають користуватися попитом на ринку. Проведення такої діяльності передбачає наявність відповідного майна: земельних ділянок, споруд, устаткування, оборотних активів тощо. Оскільки правовий режим такого майна може різнитися, то для спрощення процедур його відчуження законодавець ввів термін «цілісний майновий комплекс підприємства».

Дана тема є актуальною через відсутність якісного регулювання правового режиму та процедур відчуження ЦМК.

Мета – проаналізувати етапи процедури продажу цілісного майнового комплексу господарського товариства та виявити найбільш істотні проблеми, з якими можуть зіштовхнутися учасники відносин щодо відчуження ЦМК.

Виклад основного матеріалу.

1. Співвідношення понять «цілісний» та «єдиний» майновий комплекс підприємства.

Для початку визначимо, чи різняться поняття «цілісний майновий комплекс підприємства» та «підприємство як єдиний майновий комплекс».

Господарський Кодекс України (далі – ГК) та Цивільний Кодекс України (далі – ЦК) не є

одностайними з цього приводу. Зокрема, ч. 3 ст. 66 ГК оперує поняттям «цілісний майновий комплекс», в той час як ст. 191 ЦК застосовує термін «єдиний майновий комплекс» [1; 15]. Для того, щоб встановити, чи існує різниця між даними категоріями, необхідно розтлумачити їх зміст, тобто визначити поняття.

Ч. 2 ст. 191 ЦК вказує, що до складу підприємства як **єдиного майнового комплексу** входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом [15].

В той же час, згідно з абз. 1 ст. 1 ЗУ «Про оренду державного та комунального майна», **цілісним майновим комплексом** є господарський об'єкт із завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг), з наданою йому земельною ділянкою, на якій він розміщений, автономними інженерними комунікаціями, системою енергопостачання [5].

Ми вважаємо, що слід розглядати ці поняття як **тотожні**, оскільки:

Вказівка норми ЦК на те, що до складу комплексу входять всі види майна, призначені для діяльності підприємства, змістовно повністю відповідає визначенню, наведеному в ЗУ «Про оренду державного і комунального

майна», адже завершеним виробничий цикл може бути тільки за умови наявності всіх видів майна, необхідних для такої діяльності.

З позиції цивільного права підприємство є об'єктом, а з господарського – суб'єктом правовідносин. Як ми бачимо, ЦК оперує вербальною конструкцією «підприємство як єдиний майновий комплекс», тобто розглядає підприємство як певну узгоджену сукупність майна. Натомість зазначений ЗУ «Про оренду державного і комунального майна» застосовує словосполучення «цілісним комплексом є господарський об'єкт», що автоматично вказує на майнову природу комплексу, який знаходиться у власності суб'єкта господарювання [5].

2. Підходи цивільного та господарського законодавства.

Як вже зазначалося, ЦК розглядає підприємство як об'єкт права, ГК – як суб'єкт.

Є декілька причин, з яких, як ми вважаємо, позиція законодавця, викладена в ЦК, є **помилковою**.

По-перше, ст. 191 ЦК вказує на те, що підприємство може бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів [15]. Ч. 3 ст. 63 ГК встановлює, що підприємства бувають унітарними та корпоративними, а ч. 5 тієї ж статті ГК вказує, що одним з різновидів корпоративного підприємства є господарське товариство [1]. З цього випливає, що, за ЦК, господарське товариство може бути відчужене шляхом продажу його єдиного майнового комплексу.

Однак системний аналіз Глави 8 ЦК дає підстави сумніватися в правильності такої позиції, оскільки господарське товариство не може бути продане – можуть бути продані виключно частки або акції в статутному (складеному) капіталі. За ЦК виходить наступна ситуація: підприємства є об'єктами, але господарські товариства, які теж є підприємствами, визнаються суб'єктами. В цьому прослідковується алогізм.

По-друге, уявімо ситуацію: ТОВ вирішить продати свій цілісний майновий комплекс. Невже перехід права власності на активи буде означати перехід права власності на частки в статутному капіталі ТОВ? Очевидно, що ні, адже активи знаходяться на балансі товариства, а частки є власністю учасників. Продаж майна ТОВ ніяк не може вплинути на рух майна самих учасників, тому з переходом права власності на ЦМК не може перейти право власності на товариство.

По-третє, ст. 191 ЦК також вказує, що з переходом права власності на підприємство як єдиний майновий комплекс до набувача одночасно переходять права вимоги і борги [15]. Права вимоги є дебіторською заборгованістю відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затвердженого наказом Мініфіну від 08.10.1999 № 237; борги, в свою чергу, є зобов'язаннями відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затвердженого наказом Мініфіну від 31.01.2000 № 20 [8; 9]. Відповідно, при відчуженні майна товариства не відчужуються обов'язки товариства, оскільки в такому разі

це б означало правочин з переведення боргу, який за своїм змістом є додатковим (акцесорним) та потребує додаткового узгодження з кредитором відповідно до ст. 520 ЦК [15]. Права вимоги можуть бути відчужені в такому порядку, але вони переходять до покупця не за замовчуванням, як стверджується в ст. 191 ЦК, а шляхом їх окремого включення до договору [15].

Процедурні аспекти продажу цілісного майнового комплексу господарського товариства

Для визначення процедурних питань потрібно встановити, за яких підстав товариство продає свій цілісний майновий комплекс. Системний аналіз законодавства дає можливість виділити 3 способи відчуження:

1) шляхом прийняття рішення про продаж уповноваженим органом товариства;

2) шляхом продажу на аукціоні під час ліквідації в рамках провадження у справі про банкрутство;

3) в рамках приватизації ЦМК державного господарського товариства.

В межах даної статті ми розглянемо перший варіант, оскільки опис всіх випадків потребує окремої роботи.

Загалом можна виділити такі процедурні стадії продажу ЦМК господарського товариства:

1) прийняття рішення уповноваженим органом товариства про укладення договору купівлі-продажу ЦМК;

2) оцінка ЦМК;

3) укладення договору купівлі-продажу ЦМК;

4) відображення ЦМК в бухгалтерському обліку;

5) прийняття рішення уповноваженим органом товариства про укладення договору купівлі-продажу ЦМК.

Відомо, що для того, щоб товариство вчинило будь-яку юридичну дію, уповноваженому органу товариства необхідно прийняти відповідне рішення, що є фактичним волевиявленням товариства.

ЦК, ЗУ «Про господарські товариства» та ЗУ «Про акціонерні товариства» виділяють наступні види товариств: повне (ПТ), командитне (КТ), акціонерне (АТ), з обмеженою (ТОВ) та з додатковою відповідальністю (ТДВ). Порядок прийняття ними рішень є дещо різним [3; 2].

Ст. 68 ЗУ «Про господарські товариства» вказує, що ведення справ ПТ може здійснюватися за загальною згодою всіх учасників, всіма учасниками або одним чи кількома з них [3]. Конкретний порядок встановлюється в засновницькому договорі повного товариства.

Те ж саме стосується і командитних товариств, оскільки, відповідно до ст. 77 ЗУ «Про господарські товариства», до КМ застосовуються норми, що регулюють статус ПТ [3]. Оскільки управління в КМ здійснюють виключно повні учасники, то порядок ведення справ в даному виді товариства аналогічний ПТ.

Щодо АТ, то повноваження відповідного органу залежить від двох критеріїв:

– ринкова вартість цілісного майнового комплексу;

– сукупна вартість активів акціонерного товариства.

Відповідно до п. 22 ч. 2 ст. 33 ЗУ «Про акціонерні товариства», до виключної компетенції загальних зборів акціонерів належить прийняття рішення про вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість майна (робіт, послуг) є предметом такого правочину [2]. Оскільки ЦМК є достатньо вартісним активом, то на практиці рішення приймають саме загальні збори.

Однак зазначені повноваження може мати і виконавчий орган АТ, якщо відсутні вказані вище обставини і якщо в статуті або в положенні про директора (дирекцію, правління) немає обмежень стосовно вчинення такого правочину. При цьому не можна плутати повноваження щодо прийняття рішення про вчинення правочину і повноваження щодо самого вчинення правочину, оскільки навіть тоді, коли директор (дирекція, правління) не має права на прийняття рішення про укладення договору купівлі-продажу ЦМК, він зобов'язаний безпосередньо за дорученням загальних зборів укласти такий договір.

Щодо товариства з обмеженою відповідальністю, то законодавчо не визначено виключну компетенцію загальних зборів стосовно укладення значних правочинів. З цього випливає, що рішення приймає орган, який має повноваження відповідно до статуту. Те саме стосується і товариства з додатковою відповідальністю, оскільки, відповідно до абз. 3 ст. 65 ЗУ «Про господарські товариства», до даного виду товариства застосовуються положення закону, що регулюють діяльність товариства з обмеженою відповідальністю [3].

Оцінка ЦМК.

Законодавство не встановлює обов'язковості оцінки ЦМК при продажі його юридичними особами. Однак, як вже зазначалося, при визначенні повноважень органу акціонерного товариства на укладення договору необхідно визначити ринкову вартість майна, що є предметом такого договору.

Також проведення оцінки може бути доречним для уникнення суперечок між контрагентами щодо ціни активу та для уникнення податкових спорів.

Відповідно до ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» оцінку майна може здійснювати виключно суб'єкт професійної оціночної діяльності, який отримав сертифікат у встановленому законом порядку [6].

При проведенні оцінки суб'єкт оціночної діяльності повинен керуватися відповідними нормативними актами, зокрема зазначеним вище Законом, Національним стандартом № 3 «Оцінка цілісних майнових комплексів», затвердженим Постановою КМУ від 29.11.2006 № 1655, Методикою оцінки майна, затвердженою Постановою КМУ від 10.12.2003 № 1891 та іншими актами [14; 13].

Укладення договору купівлі-продажу ЦМК.

Договір купівлі-продажу ЦМК нас цікавить в двох аспектах: з точки зору форми і змісту.

Форма будь-якого правочину наприклад належить від його суб'єктного складу та пред-

мету. Відповідно до ч. 3 ст. 191 ЦК і ч. 3 ст. 66 ГК цілісний майновий комплекс є нерухомістю [15; 1]. Відповідно до ст. 657 ЦК договір купівлі-продажу цілісного майнового комплексу укладається в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню [15].

Відповідно до п. 1 Глави 1 Розділу 2 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Міністерством юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, посвідчення правочинів щодо відчуження нерухомого майна, а також майна, на яке поширено режим нерухомої речі, провадиться за місцезнаходженням (місцем реєстрації) цього майна або за місцезнаходженням (місцем реєстрації) однієї із сторін відповідного правочину [11]. Таким чином, сторони мають право обрати місце укладення договору.

Ст. 4 ЗУ «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень» передбачає, що право власності на нерухоме майно підлягає обов'язковій державній реєстрації [4]. Відповідно до ст. 5 зазначеного Закону у Державному реєстрі прав реєструються речові права та їх обтяження на підприємства як єдині майнові комплекси [4]. Відповідно до зазначеного вище Порядку нотаріуси самостійно реєструють право власності на об'єкти нерухомості при посвідченні правочинів, оскільки мають доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [11].

На жаль, в Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України немає детальної регламентації механізму відчуження цілісних майнових комплексів підприємств. Тому будемо виходити з наступного.

Тлумачення визначень поняття «цілісний майновий комплекс», закріплених в законодавстві, дає підставу виділити основну ознаку такого комплексу – завершений цикл виробництва. Виробництво не може здійснюватися без залучення відповідних основних засобів, зокрема устаткування.

Устаткування за своїм правовим режимом є рухомим майном, що ставить питання щодо можливості його державної реєстрації в складі ЦМК як об'єкта нерухомості.

Однак необхідно виходити з того, що устаткування не розглядається окремо від інших елементів ЦМК, воно є складовою частиною комплексу. Щоправда, в договорі необхідно визначити всі об'єкти майна, які входять до складу комплексу, а нотаріус при посвідченні правочину зобов'язаний перевірити правостановлюючі документи на такі об'єкти.

Слід також зазначити, що права на земельну ділянку та інші об'єкти нерухомого майна, які входять до складу цілісного майнового комплексу, підлягають окремій державній реєстрації відповідно до абз. 2 ч. 3 ст. 191 ЦК [15].

Також необхідно скласти акт приймання-передачі в двох примірниках – по одному для кожної сторони – для ведення первинного бухгалтерського обліку.

Відображення ЦМК в бухгалтерському обліку.

Для початку необхідно вказати, що процедура відображення ЦМК в балансі господарського товариства є законодавчо неврегу-

льованою. Це дає підстави для розгляду двох варіантів закріплення ЦМК в бухгалтерському обліку:

- відображення як цілісного активу;
- відображення активів у складі ЦМК окремо.

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затвердженого наказом Мініфіну від 27.04.2000 № 92, одним із різновидів об'єкта основних засобів є відокремлений комплекс конструктивно з'єднаних предметів однакового або різного призначення, де кожен предмет може виконувати свої функції, а комплекс – певну роботу, тільки в складі комплексу [10]. Як ми бачимо, цілісний майновий комплекс формально підпадає під ознаки основного засобу.

Перший підхід знаходить відображення також в листі Мініфіну від 06.09.2005 р. № 31-04200-20-16/18941. Вказується, що орендовані цілісні майнові комплекси, які віднесені до складу основних засобів, відображаються за дебетом рахунку 10 «Основні засоби» [7]. Можна провести аналогію з купівлею-продажем, адже вид речового права не впливає на клас активу, а відтак і на порядок його відображення в обліку.

На нашу думку, такий підхід не є правильним з огляду на наступне.

Висновки. Якщо внести на один рахунок і земельну ділянку, і устаткування, і будівлі в складі ЦМК, це призведе до неможливості виокремлення і відчуження таких активів в майбутньому, що, в свою чергу, значно знижує ліквідність майна та призводить до фактичної неможливості окремого відчуження рухомих речей в складі ЦМК.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський Кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Закон України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.2008 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
3. Закон України «Про господарські товариства» № 1576-XII від 19.09.1991 р. (зі змінами та доповненнями) [Електро-

ний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

4. Закон України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень» № 1952-IV від 01.07.2004 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>.

5. Закон України «Про оренду державного та комунального майна» № 2269-XII від 10.04.1992 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2269-12>.

6. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» № 2658-III від 12.07.2001 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>.

7. Лист Міністерства фінансів України «Щодо відображення в бухгалтерському обліку операцій з оренди цілісного майнового комплексу» № 31-04200-20-16/18941 від 06.09.2005 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-info.biz/legal/basent/ua-smwbbu.htm>.

8. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» № 237 від 08.10.1999 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.

9. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11» «Зобов'язання» № 20 від 31.01.2000 р. (за змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>.

10. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» № 92 від 27.04.2000 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>.

11. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від № 296/5 від 22.02.2012 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.

12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики оцінки майна» № 1891 від 10.12.2003 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1891-2003-%D0%BF>.

13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного стандарту № 3 «Оцінка цілісних майнових комплексів» № 1655 від 29.11.2006 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1655-2006-%D0%BF>.

14. Цивільний Кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.